

УДК 351.746.1: 65.012.123

Іван КАТЕРИНЧУК,
доктор технічних наук, професор,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Ігор КРИВИЙ,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ВИЗНАЧЕННЯ ПІДХОДІВ ЩОДО ЗАВЧАСНОЇ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛУ ОХОРОНИ КОРДОНУ ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

У статті розглянуто один із можливих підходів щодо підвищення готовності підрозділів охорони державного кордону Держприкордонслужби України до дій в умовах загрози і виникнення надзвичайних ситуацій за рахунок завчасної їх підготовки до функціонування в даних умовах. Визначено складові завчасної підготовки, а також зміст роботи начальника відділу прикордонної служби та вищих органів управління із моделювання оперативно-службової діяльності в умовах загрози і виникнення надзвичайних ситуацій.

Ключові слова: *відділ прикордонної служби, оперативно-службова діяльність, надзвичайна ситуація, зона можливого ураження, готовність підрозділу до дій, завчасна підготовка.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Відповідно до узагальнення змісту завдань начальника відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України (ВПС), у разі загрози зміни обстановки на ділянці відповідальності підрозділу, у тому числі під час виникнення надзвичайних ситуацій, він несе повну та одноособову відповідальність за охорону визначеної ділянки державного кордону України (ДК); готовність підрозділу до дій; підготовку підлеглих йому структурних підрозділів, правильне застосування наявних сил та засобів і успішне виконання ними визначених завдань; стан і збереження озброєння, транспортних та інших матеріально-технічних засобів; дотримання підпорядкованим особовим складом законності, правопорядку та дисципліни; збереження життя та здоров'я підлеглих; морально-психологічний стан особового складу тощо [1; 2].

Оперативно-службова діяльність (ОСД) ВПС в умовах загрози і виникнення надзвичайних ситуацій (НС) природного характеру здійснюється на підставі наказу (розпорядження) [2] начальника органу охорони державного кордону (ООДК). Разом з тим, оскільки стихійні лиха можуть мати непрогнозований характер і діяльність начальника та особового складу ВПС буде обумовлена обмеженим часом і стрімкою зміною обстановки, тому виникає необхідність завчасної підготовки підрозділу до дій в умовах НС, що є характерними для даної ділянки місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Процес організації ОСД висвітлений у статутах, інструкціях, керівництвах, порадниках та в інших нормативних документах. Проблемні аспекти управління ОСД органів та підрозділів Державної прикордонної служби України розглядають у своїх працях такі вчені: Андрощук О. С., Бінковський О. А., Городнов В. П., Кириленко В. А., Назаренко В. О., Олексієнко Б. М., Серватюк В. М. та інші.

Аналізуючи праці зазначених науковців, вважається за доцільне продовження досліджень з питань удосконалення побудови ОДК та прикордонного контролю (ПК) при ускладненні обстановки, а також

розробки рекомендацій управлінню ВПС і прикордонного загону з організації ОСД в умовах надзвичайних ситуацій.

Метою статті є аналіз факторів, які будуть впливати на управлінську діяльність начальника ВПС в умовах надзвичайних ситуацій, визначити складові завчасної підготовки підрозділу до функціонування в даних умовах та зміст роботи начальника ВПС та вищих органів управління з її проведення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здійснивши аналіз факторів [3] надзвичайних ситуацій і виокремивши ті, що будуть впливати на діяльність начальника ВПС з управління підрозділом, можна виокремити: суб'єктивні, тобто обумовлені якостями, притаманними самій посадовій особі та її діям, а також об'єктивні, а саме такі, що мають безпосередній або опосередкований вплив як на його діяльність, так і на безпеку життєдіяльності персоналу підрозділу загалом.

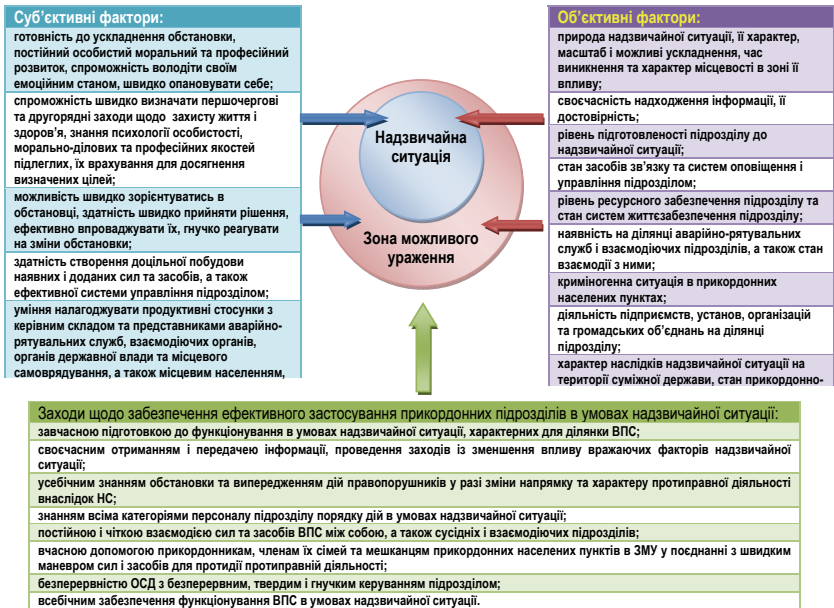
Суб'єктивні і об'єктивні фактори та заходи щодо забезпечення ефективного застосування прикордонних підрозділів в умовах надзвичайної ситуації наведено на рисунку.

Отже, можна визначити, що саме активна і цілеспрямована діяльність начальника ВПС буде визначати зміст функціонування підрозділу в умовах надзвичайної ситуації, надихати і націлювати, а в окремих випадках і спонукати підлеглих до дій із збереження життя і здоров'я та успішного виконання покладених оперативно-службових завдань. Особливо це стосується тих підрозділів, що знаходяться в зонах можливого впливу факторів надзвичайної ситуації.

Тому адаптуючи положення [2, с. 442] до функціонування підрозділу в умовах надзвичайної ситуації, можна виділити, що успіх дій ВПС досягається завчасною підготовкою та забезпеченістю до функціонування в умовах надзвичайної ситуації (див. рис.).

Завчасна підготовка проводиться з метою забезпечення організованого і швидкого переходу ВПС на функціонування в умовах надзвичайної ситуації, узгодженості дій наявних та доданих сил і засобів, сталого керівництва ними під час виконання покладених оперативно-службових завдань, а також дає можливість заздалегідь визначити

загрози та оцінити ризики впливу вражаючих факторів надзвичайної ситуації на діяльність ВПС, спрогнозувати їх можливі наслідки, передбачити можливі зміни напрямку та характеру протиправної діяльності, прийняти обґрунтоване рішення, детально спланувати подальші дії, а також в цілому підготуватися до раптового виникнення надзвичайних ситуацій, характерних для ділянки підрозділу.

Суб'єктивні та об'єктивні фактори, що впливають на ефективність застосування прикордонних підрозділів в умовах надзвичайної ситуації

До заходів завчасної підготовки доречно віднести: розроблення паспорта реальних та потенційних загроз на ділянці ВПС, а також плану переходу підрозділу на функціонування в умовах надзвичайної ситуації, своєчасне їх уточнення при загрозі зміни обстановки;

модельовання ОСД ВПС в умовах НС;

підготовку управління та особового складу ВПС до дій під час функціонування в умовах надзвичайної ситуації;

постійний моніторинг осередків надзвичайної ситуації в ЗМУ та відстеження обстановки на об'єктах підвищеної небезпеки на ділянці ВПС (інших ділянках, які можуть становити загрозу діяльності ВПС);
підготовку місцевості у ЗМУ в інженерному відношенні для ускладнення дій правопорушників, а також для забезпечення безпеки служби прикордонників та захисту елементів прикордонної інфраструктури.

Розроблення паспорта реальних та потенційних загроз на ділянці ВПС, плану переходу підрозділу на функціонування в умовах надзвичайної ситуації та моделювання його ОСД в умовах надзвичайної ситуації доцільно передбачити відповідним органам управління органу охорони державного кордону (ОУ ООДК), під час організації ОСД ВПС на рік.

У процесі роботи спеціально створеної групи офіцерів ОУ ООДК [4] начальник ВПС в ЗМУ надзвичайної ситуації, разом з загальними пропозиціями щодо організації ОСД на наступний рік, передбаченими ст. 151 [2], повинен доповісти старшому цієї групи необхідні для проведення даної роботи відомості та подати йому на розгляд інформаційні та довідкові матеріали.

У зазначених пропозиціях, окрім загальних характеристик, необхідних для організації охорони ДК та ПК в наступному році, начальнику ВПС потрібно передбачити:

обґрунтований прогноз виникнення, розвитку та наслідків НС на ділянці відповідальності;

порядок моніторингу надзвичайної ситуації, оповіщення особового складу та сигнали управління;

можливі зміни в характері протиправної діяльності; напрямки (райони), ким та в використання яких засобів буде здійснюватись;

оцінка спроможності підрозділу виконувати завдання, визначені [2], у разі надзвичайної ситуації;

порядок переходу до функціонування в умовах надзвичайної ситуації, заходи із захисту життя і здоров'я особового складу підрозділу та членів їх сімей, зменшення впливу вражаючих факторів НС та ліквідації її наслідків;

райони розгортання (за необхідності) польових пунктів управління ВПС;

рубежі охорони ДК та райони здійснення ПК поза встановленими пунктами пропуску;

особливості побудови охорони ДК та ПК і пропуску через ДК осіб, транспортних засобів, вантажів рятувальних команд і гуманітарної допомоги;

особливості здійснення контрольних та режимних заходів;

особливості здійснення оперативно-розшукової роботи в умовах НС;

необхідні, для узгодження з аварійно-рятувальними службами (органами та підрозділами) Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) та іншими взаємодіючими органами і підрозділами, питання взаємодії для забезпечення спільних дій в умовах загрози та виникнення НС;

прогнозовані нестандартні (кризові) ситуації, що можуть відбуватись на ділянці ВПС внаслідок НС, заходи із їх локалізації, службовий порядок сил та засобів, місця накопичення (тимчасового тримання) правопорушників та порядок їх передачі;

питання участі в забезпеченні законності і правопорядку на постраждалих територіях, виявлення та припинення злочинів і правопорушень;

основні питання та порядок здійснення прикордонно-представницької роботи в умовах НС;

напрямки зосередження основних зусиль, завдання, зміст та порядок здійснення етапів морально-психологічного забезпечення діяльності персоналу в умовах НС;

додатковий розрахунок потреб ВПС для ресурсного забезпечення безпеки життєдіяльності персоналу підрозділу і готовності до дій, з урахуванням його реальної на час організації ОСД, укомплектованості та забезпеченості;

потреби в забезпеченні професійної підготовленості персоналу до можливих дій;

потреби в інженерному облаштуванні ВПС та його ділянки для забезпечення безпеки прикордонників та захисту елементів прикордонної інфраструктури.

Обґрунтовуючи прогноз виникнення, розвитку та наслідків НС, начальник відділу прикордонної служби повинен врахувати:

фізико-географічні умови ділянки місцевості ВПС;

вплив господарсько-виробничої діяльності організацій, підприємств, установ та місцевого населення як українського прикордоння так і суміжної держави на характер навколишнього середовища;

узагальнення і прогнози відповідних відомств, що здійснюють вивчення стихійних лих, про види, масштаби і вражаючі фактори НС, характерні для ділянки ВПС;

історичні факти прояву НС, їх масштаби та наслідки;

наявність в прикордонні як України, так і суміжної держави об'єктів підвищеної небезпеки, види, характер та масштаби впливу на діяльність підрозділу супутніх небезпечних факторів (СНФ),

Розглядаючи порядок переходу ВПС на функціонування в умовах НС, заходи із захисту життя і здоров'я особового складу підрозділу та членів їх сімей, зменшення впливу вражаючих факторів НС та ліквідації її наслідків, начальник ВПС визначає:

порядок пошуку постраждалого від НС особового складу підрозділу (зниклих прикордонників) та надання їм допомоги;

зміст евакуаційних заходів (за необхідності), а саме: обсяг евакуації (загальна чи часткова), місця (райони) збору особового складу ВПС та членів їх сімей, порядок її здійснення, способи евакуації (піший, з використанням транспорту, комбінований), маршрути руху, а також визначені евакуаційні пункти;

розрахунок сил та засобів підрозділу під час переходу до функціонування в умовах НС, їх орієнтований склад та завдання: група (окремі військовослужбовці) моніторингу НС, їх забезпечення та порядок діяльності; група охорони ДК та ПК; під час евакуаційних заходів (за необхідності): група переміщення майна; група обліку та охорони майна; група забезпечення (включно технічні фахівці, кухарі та особи,

що мають навички надання невідкладної допомоги); під час ліквідації наслідків (за необхідності): аварійно-рятувальні групи; група забезпечення (включно технічні фахівці, кухарі, особи, що мають навички надання невідкладної допомоги, особи, що будуть здійснювати облік і розміщення потерпілих); резерв;

заходи із забезпечення збереження озброєння, техніки, документації, майна та службових тварин;

заходи із забезпечення персоналу, членів їх сімей та потерпілих мешканців прикордонних населених пунктів питною водою, харчуванням та іншими засобами забезпечення їх життєдіяльності;

інженерні заходи із зменшення впливу вражаючих факторів НС;

Розробляючи за необхідності пропозиції до побудови охорони ДК та ПК, начальник ВПС повинен урахувати заходи із збереження життя і здоров'я особового складу, що здійснює виконання оперативно-службових завдань в умовах НС. Під час їх доповіді, окрім загальних відомостей організації охорони ДК та ПК на наступний рік, він визначає особливості дієвості функціональних систем з урахуванням впливу вражаючих факторів НС, а саме:

безпечні рубежі охорони ДК прикордонними нарядами;

безпечні райони здійснення ПК поза встановленими пунктами пропуску в разі неможливості їх використання;

за рахунок об'єднання систем збирання (добування) та обробки даних обстановки, а також реалізації даних обстановки, на безпечних рубежах охорони ДК утворити систему інформаційно-силових заходів, в якій передбачити:

зміни, які можливо необхідно внести в межі ділянок (секторів) відповідальності дільничних інспекторів прикордонної служби, райони патрулювання прикордонних патрулів, маршрути руху та місця служби прикордонних нарядів для забезпечення безпеки їх застосування;

пункти, пости, райони, рубежі, маршрути збирання (добування) даних обстановки дільничними інспекторами прикордонної служби та прикордонними нарядами як на ділянці ВПС, особливо на віддалених та важкодоступних ділянках, так і у пунктах пропуску, які засоби

і способи при цьому передбачено для застосування, об'єкти і напрямки, на яких зосередити особливу увагу, порядок взаємообміну інформацією між собою та посадовими особами (у тому числі старшим зміни прикордонних нарядів, черговим) підрозділу охорони ДК, порядок обробки та накопичення даних обстановки;

додаткові завдання, які необхідно визначити дільничним інспекторам прикордонної служби та прикордонним нарядам з метою моніторингу і інформаційного забезпечення підрозділу про виникнення і розповсюдження НС, місця (райони) виставлення пунктів моніторингу НС, сили і засоби, які до них призначити та порядок їх діяльності, порядок накопичення, узагальнення та передачі інформаційних баз даних про виникнення та розвиток НС, порядок забезпечення ними особистої безпеки в разі збільшення масштабів НС;

сили і засоби, за рахунок яких будуть прикриватись імовірні напрямки (райони) зміни протиправної діяльності внаслідок НС, з застосуванням яких способів прикордонної служби;

додаткові завдання, які необхідно визначити дільничним інспекторам прикордонної служби, прикордонним нарядам та оперативним силам ВПС з відстеження передумов до можливих нестандартних (кризових) ситуацій на ділянці підрозділу (у тому числі в населених пунктах) та в пунктах пропуску, районів (об'єктів, напрямків) їх виникнення та кола осіб (з використанням яких засобів), що до них причетні;

сили і засоби, за рахунок яких як на ділянці ВПС (у тому числі в населених пунктах), так і в пунктах пропуску, передбачена реалізація даних обстановки про протиправну діяльність, надання допомоги як прикордонникам, так і постраждалим особам, способи їх дій з виконання покладених завдань, місце перебування та час готовності до дій;

порядок залучення членів громадських формувань до охорони державного кордону та ліквідації наслідків НС;

порядок попередження громадян про небезпеку життєдіяльності в ЗМУ, сили і засоби, які до цього залучити:

– у системі контрольних та режимних заходів:

режимні обмеження, яких необхідно вжити для забезпечення безпеки життєдіяльності громадян у ЗМУ, які сили і засоби до цього залучити, місця (райони, ділянки) виконання ними покладених завдань; порядок здійснення моніторингу ДК та прикордонної інфраструктури в ЗМУ та на решті ділянки;

сили і засоби, за рахунок яких буде здійснюватись контроль за дотриманням правил прикордонного режиму, безпечні маршрути руху та місця (райони) їх служби, порядок виконання покладених завдань;

райони та порядок здійснення ПК поза встановленими пунктами пропуску і пропуску через ДК осіб, транспортних засобів, вантажів рятувальних команд і гуманітарної допомоги;

– у системі інженерно-технічного контролю:

рубежі, місця, райони та порядок встановлення інженерних засобів зменшення факторів НС;

інженерні заходи захисту особового складу під час виконання ними оперативно-службових завдань;

порядок захисту та зміцнення елементів прикордонної інфраструктури від НС;

порядок облаштування ймовірних напрямків зміни протиправної діяльності спорудами для ведення спостереження, наявними засобами дистанційного контролю, контрольними засобами та інженерними загородженнями;

порядок облаштування районів здійснення ПК поза встановленими пунктами пропуску, площадок для роботи рухомого програмно-технічного комплексу автоматизації ПК “Гарт – 1/П”;

– у системі чергових сил та резервів: склад чергових сил та резервів ВПС з урахуванням можливих обсягів евакуації підрозділу чи без її проведення, місце їх перебування, терміни готовності, засоби посилення, виходячи із можливих завдань та порядок їх застосування; заходи з підготовки до дій у разі загрози НС.

Достовірність поданих пропозицій, інформаційних і довідкових матеріалів підлягає перевірці даною групою офіцерів ОУ ООДК шляхом проведення оперативної рекогносцировки та рекогносцировки місцевості з метою визначення порядку здійснення ОСД ВПС, як в

умовах відсутності НС, так і в разі загрози їх виникнення, а також переходу підрозділу на функціонування в умовах НС.

Безпосереднє розроблення паспорта реальних та потенційних загроз на ділянці ВПС, плану переходу підрозділу на функціонування в умовах НС та моделі ОСД ВПС в умовах НС полягає в розробці узагальненого оперативного-службового документа з відповідними складовими: графічною частиною та пояснювальною запискою.

Висновки. Отже, оскільки НС на ділянці ВПС можуть виникати раптово та мати непередбачуваний характер, але вони характерні для даної ділянки місцевості, проведена управлінням ВПС та відповідними ОУ ООДК робота, відображена у зазначеному узагальненому оперативного-службовому документі, стане основою відповідних рішень начальників ВПС та ООДК на ОСД в умовах раптового стихійного лиха.

Запропонований в роботі підхід щодо завчасної підготовки підрозділів охорони ДК в ЗМУ до функціонування в умовах НС дозволить: оптимізувати побудову наявних та доданих сил та засобів ВПС; забезпечити безпеку особового складу; значно зменшити час на організацію функціонування ВПС у несприятливих умовах природного середовища.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Разом з тим, окрім підготовчих заходів, на ефективність і успішність виконання покладених на підрозділ завдань, значною мірою буде впливати управлінська діяльність начальника ВПС при ускладненні обстановки. Тому виникає необхідність детальної систематизації послідовності його дій. Останнє окреслює напрямки подальших досліджень, а саме обґрунтування алгоритму роботи начальника ВПС в умовах НС.

Список використаної літератури

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03 квітня 2003 р. № 661-IV / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К. : Парлам. вид-во, 2003.
2. Інструкція з організації оперативного-службової діяльності відділу прикордонної служби Державної прикордонної служби України : наказ Адміністрації ДПСУ від 29.12.2009 № 1040. – К. : АДПСУ, 2009. – 175 с.

3. Кривий І. В. Визначення готовності підрозділів охорони державного кордону до дій в умовах надзвичайних ситуацій природного характеру / І. В. Кривий // Зб. наук. пр. Національної академії Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького № 66. Ч. 4. – Хмельницький, 2015.

4. Інструкція про порядок роботи органів управління Державної прикордонної служби України під час організації оперативно-службової діяльності : наказ Адміністрації ДПСУ від 8.10.2010. №755. – К. : АДПСУ, 2010. – 68 с.

Стаття надійшла до редакції 29.02.2016

Катеринчук И. С., Кривой И. В. Определение подходов по заблаговременной подготовке подразделения охраны границы к функционированию в условиях чрезвычайных ситуаций

В статье рассмотрен один из возможных подходов по повышению уровня готовности подразделений охраны государственной границы Государственной пограничной службы Украины к действиям в условиях угрозы и возникновения чрезвычайных ситуаций природного характера за счет их заблаговременной подготовки к функционированию в данных условиях. Определены составляющие заблаговременной подготовки, а также рассмотрены составляющие работы начальника отдела пограничной службы и высших органов управления по проведению моделирования оперативно-служебной деятельности подразделения в зоне возможного поражения стихийным бедствием.

Ключевые слова: *отдел пограничной службы, оперативно-служебная деятельность, чрезвычайная ситуация, зона возможного поражения, готовность подразделения к действиям, заблаговременная подготовка к функционированию в условиях чрезвычайной ситуации.*

Katerynchuk I. S., Krivii I. V. Advance preparation of border guard units to function in emergency situations

During a year the protection of the State border in the area of responsibility of Border guard department of State border guard service of Ukraine is carried out on the basis of the model beforehand operational service activity, and in terms of threats and emergencies of natural origin according to the order of the chief of Border guard department. However,

since natural disasters cannot be predicted the character and work of the department personnel will be limited by time and rapid situation change, therefore, there is a need for timely preparation unit to function in emergencies that are typical for this area.

This article examines one of the possible approaches to improve preparedness of departments of the State border guard service of Ukraine to act in terms of threats and emergencies due to their advanced preparation for functioning in this conditions, the composition of the beforehand preparation and content of work of the chief of department of the border guard service, and higher authorities in modeling of operational service activity in the area of possible defeat disasters were identified.

To advance preparation activities we should include the development of appropriate passport of real and potential threats in the sector of border department and plan of transition of department to function in terms of emergencies , and timely clarifying the situation with threat changes, modeling of operational activity of border department in emergency situation, training of management and department personnel for action in emergency situation , constant monitoring of emergency centers in zone of possible defeat and tracking conditions at high risk area of department , preparation of area in zone of possible defeat in the engineering actions against for complications of offenders actions and provide the security of borderguards and protection of elements of border infrastructure.

Proposed approach will help to optimize the building of existing and added capabilities and means of border guard department, to ensure the safety of personnel, to reduce significantly the time for organization of department functioning in emergency situation, to counteract the damaging factors of environment and illegal activities.

Keywords: *border department, operational service activity , emergencies of natural origin, zone of possible defeat, preparedness of departments to act, beforehand preparation for functioning in emergency situation.*